

Nemcsak a földek eladományozása mutat a fenti értelemre (hiszen a király nem saját tulajdonú – tehát nem vármegyéhez tartozó – földeket bírói ítélet nélkül nem adományozhatott el, csak a vár- és udvari szervezet birtokaival rendelkezett sajátjaként), hanem a iura comitatuum említése is. Amikor egy 1230. évi oklevélben II. András ugyanezen szavakkal (iura comitatuum) fejezte ki a comitatások jogainak elenyészését, voltaképpen a várföldek eladományozására gondolt. A XII. század közepétől a XIII. század közepéig eltelt egy évszázad alatt számszerűleg már nem nőtt a várispánságok (megyék) száma, ami nem jelenti azt, hogy közben nem történtek volna változások. Csakhogy e száz év alatt nagyjából annyi várispánság pusztult el, semmisült meg, mint ahány új keletkezett, s így összességében növekedés már nem mutatható ki. A tatárjárás utáni évtizedekben kialakuló nemesi megye pedig – ha sok egyéb másban nem is, de – éppen a terület vonatkozásában vitte tovább a királyi megyét a körülhatárolt területen egyre következetesebben érvényesülő territorális ispáni joghatósággal együtt, amely viszont csak az 1240–1260-as években szilárdult meg. Így hát a XIII. század második felében és a következő században megszülető nemesi megyék száma nagyjából azt a helyzetet mutatja, hogy hány területi alapon felépült királyi vármegye (és immár nem várispánság) létezett a nemesi megye kialakulásának idején.

Kristó Gyula

Háromszáz évvel ezelőtt hunyt el Vak Bottyán János kuruc generális

Háromszáz évvel ezelőtt, 1709. szeptember 26-án hunyt el a tarnaörsi táborban Vak Bottyán János, a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc legendás vezére. Valószínűleg Esztergomban, más vélemények szerint egy vágvidéki jobbágyfaluban született 1644 körül. Gyermekévei után a vágselelyei jezsuita kolostorba került, ahol szolgadiák volt. Néhány év eltelte után végvári katonának állt, sok portyát szervezett a török ellen. Első vitézi tettét Érsekújvár piacán hajtotta végre, amiért hadnagyi rangot kapott. 1680 körül megnősült. Feleségül vette Lakatos Juditot.

Túl volt már a negyvenedik évén, amikor a török elleni nagy harcok kora következett. Egyik csatában elvesztette fél szemét, amiatt nevezték Vak Bottyánnak. Érsekújvár és Esztergom felszabandítása után az utóbbi várba került. Ezt követően katonáival együtt Lotharingiai Károly seregéhez csatlakozott. Harci érdemeiért 1687-ben alkapitánynak nevezték ki, majd Szeged városparancsnoka lett. Még ugyanabban az évben vitézségéért nemesi rangot kapott. Az 1690-es években Kecskemét, Nagykőrös, majd Cegléd parancsnoka lett. 1692-ben körülbelül 50 éves korában ezredesi rangot kapott.

A szép karriert befutó, vakmerő, vitéz katona gondolt a szegény jobbágynépre is. Mint híres embernek, ellenfele is támadt az akkori esztergomi császári parancsnok személyében, aki áskálódott ellene. Ekkor a híres katona megcsömörlött a császári katonaság légkörétől, s visszavonult birtokára, ahol marhakereskedelemmel foglalkozott. Ekkor kapta meg a császár levelét, aki arra kérte, hogy szervezzen sereget magyarokból a kurucok ellen. Hadszervező munkája azonban nem volt eredményes, s csak kevés katonát tudott szoldjába fogadni. 1703 októberében azt a parancsot kapta, hogy csapataival csatlakozzon a császári hadsereg Magyarországon lévő egységeihez. Ezt a parancsot azonban nem hajtotta végre, s titokban elhatározta, hogy a kurucokhoz csatlakozik. Árulás folytán ezt megtudták, s a császáriak fogságába került. Innen nyergesújfalusi jobbágyok szabadították ki. 1704 őszén a kuruc táborba került, ahol már várta Rákóczi Ferenc tábornoki kinevezése. A fejedelem megbízta, hogy szervezzen magának hadsereget a labancok ellen. Alig csatlakozott a kurucokhoz, máris sikeres csatát vívott Érsekújvár alatt a labancok ellen.

Katonai sikerei miatt sok ellensége támadt, akik vádaskodtak ellene. Ő a rágalomokkal nem sokat törődött, s Esztergom felszabandításán munkálkodott. Erre az szolgálatot okot, hogy az ellenség elfogta feleségét, s börtönbe záratta, aki 1704 végén itt halt meg.

Néhány hét múlva a fejedelem a Duna-Tisza közé küldte mint vezénylő tábornokot. Katonái rövidesen kiűzték az ellenséget innen. Az 1705-ös esztendő nagy vállalkozása volt a Dunántúl felszabandítása. A dunántúli nép „Jótevő Jánosnak” nevezte „Bottyán Apánkat”, Rákóczi pedig a dunántúli kerület ka-

tonai főparancsnokává nevezte ki. Hat hét alatt felszabadította a Dunántúlt. A népi költő büszkén énekelt győztes küzdelmeiről:

*Híres generális az öreg Vak Bottyán,
Vágyon véle mostan sok derék kapitány:
Vitéz Bezerédi, jó Ebeczky István,
Kisfaludi László, seriny Balog Ádám.*

1706 első felében a Balaton és a Duna között erős védvonalat húzott, amit az ellenség nem tudott áttörni. Ezt követően pár hónapos fegyverszünet következett. Ekkor Vak Bottyán Hont megyei birtokára ment gazdaságát rendbehozni, s közben feleségül vette gróf Forgách Juliannát.

1706 októberében a Dunántúlon áldatlan állapotok keletkeztek, az ellenség jelentős sikereket ért el. Bottyánt 1706. november 14-én II. Rákóczi Ferenc a Dunántúl kormányzójává nevezte ki. Az év december 14-15-én Bottyán megindította nagyszerű dunántúli hadjáratát, amely 1707-ben nagy sikereket hozott. Ebben nagy szerepe volt annak, hogy a jobbágnép mindenütt segítette őt. A falvakat kiürítette, az élelmiszert elvermeltette vagy felgyújtotta. Bottyán taktikája az ellenség kiéheztetése és állandó nyugtalanítása volt.

A sikeres dunántúli hadjárat után Bottyánnak új területre, a Vág vonalába kellett mennie. 1708 elején Rákóczi érsekújvári főkapitánynak nevezte ki. 1709-ben a Dunántúlon újból megsokasodtak a bajok. Augusztus 5-én indult el Bottyán ötezer emberével Szécsényből a Dunántúlra. Itt a németek ereje rendkívül nagy volt. Bottyán nem tette ki katonáit szabad prédának, hanem otthagyta a dunántúli frontot, s az ellenséget más irányból támadta meg. Északra fordult a bányavárosok ellen. Itt elérte célját. Heister osztrák generális a Dunántúlt otthagyta, s így ez a fontos terület újból tehermentesítve lett. Selmec alatt 6-7000 fővel indult a hős generális a túlerő ellen. Itt a győzelem ismét az övé lett. Itt kapta a hírt, hogy az Alföldön a rácok újból rombolnak, fosztogatnak. Gyorsan indult, pihenés nélkül Lőrincen át a kátaai táborba. Itt kapta a hírt, hogy a hatvani várórség árulásra készül, s a labancoknak szándékozik átadni az erősséget. Azonnal továbbvonult és személyesen teremtett rendet. A rácok ellen készült, midőn szeptember 27-én Bercesényi Miklós főgenerális kapta a hírt a tarnaörsi táborból, hogy a tábornok szeptember 26-án, 8 órakor pestisben elhunyt. A gyöngyösi ferencesek zárdájának sírboltjába helyeztette örök nyugalomra felesége, gróf Forgách Julianna. A temetésen a kuruc hadvezetést Bercesényi Miklós képviselte.

1906-ban a Magyar történelmi társulat vörösmárvány emléktáblát helyezett el a templomban tiszteletére, amelynek szövege így hangzik.

E szentegyház
falai közt nyugszik
a Rákóczi-szabadságháború
történelmi nagy nevű páratlan vitézségű
dicsőségszörözta hőse,
jeles hadvezére,

BOTTYÁN JÁNOS,

II. RÁKÓCZI FERENC FEJEDELEM
és a szövetkezett magyarországi rendek
holtig fáradhatatlan serénységű
dunántúli, érsekújvári és Tisza–Duna közti
vezénylő tábornoka,
a kurucz vitézrend csodás hírű bálványa
kedves „Bottyán apó”-ja,
a szegény nép hű védője, szeretett „Jóltévő Jánosa”
egykor törökök és tatárok,
utóbb németek, horvátok, rácok réme,
magyar szabadságharc erős oszlopa.
Szü. 1644–45 körül Esztergomban.
Mehalt Tarna-eörsi táborában,
1709. szept. 26., esti 8 órakor,

hazánk történetkönyvébe
örök hírrel írta be a nevét.
Élt a honért, hon ügyét vérrel védé vala váltig.
Meghalt, s holta után porba dült a honi ügy.
Még is – boldog e hős! ... – mert még sírjába reményt vitt,
S nem láthatta: a harcz vége minő szomorú...
Boldog e hős, legalább nem hunyt el számkivetésben.
hajdan a hont őrzé, most a hon őrizi porát.
Thaly Kálmán
Régi sírkövének és gyászszáslajának
helyére
állította ezen emléktáblát.
A MŰEMLÉKEK ORSZÁGOS BIZOTTSÁGA
1906

Tarnaörsön pedig néhány évtizede emlékoszlopot állítottak tiszteletére.

Dr. Szecskó Károly

Irodalom: *Sereg József:* Vak Bottyán generális (1644–1709). Hevesi Szemle. 1980. 2. 30–35. old. – *Sereg József:* Pro Patria et Libertate. Hevesi Szemle 1976. 4. 40. old. – Új Magyar Lexikon I. Bp. 2001. 893–894. old. – *R. Várkonyi Ágnes:* A kuruckor hősei. Bp. 1968. 3. kiad. 141–161. old. – *R. Várkonyi Ágnes:* Vak Bottyán. Bp. 1951. 106. old.

Köröstárkány fekete húsvétja az aradi magyar konzulátus jelentésében*

A romániai magyar külképviseletek (bukaresti követség, kolozsvári, aradi, brassói konzulátusok) 1920–1944 között keletkezett iratanyagának feltáráására irányuló levéltári kutatásaink során az aradi konzulátus archívumában nemrég egy, a diplomáciai jelentések sorában akár egyedülállónak is mondható dokumentumra lettünk figyelmesek. Az 1940 őszén létrejövő brassói és aradi konzulátus jelentésének döntő hányada – előzetes becsléseink szerint megközelítőleg háromnegyed része – ugyanis a Dél-Erdélyben honos, tehát a második bécsi döntést követően Románia területén maradó magyarság egyéni és közösségi sérelmeinek konkrét eseteiről informálja az utókort. Kisebbségi hányada a dél-erdélyi magyarság politikai és társadalmi életében végbemenő változásokról, egyházi szervezetének problémáiról, illetve magyar politikai és egyházi vezetőkkel, valamint külföldi diplomatákkal folytatott megbeszélésekről tudósít. Az említett figyelemkeltő jelentés azonban egy korábbi eseményt, a Fekete-Körös völgyében fekvő magyar település, Köröstárkány korábbi, 1919. évi tragédiáját próbálja rekonstruálni.

A magyarországi és romániai rendszerváltás után az anyaországi és az erdélyi magyar társadalom szélesebb rétegei az 1919. április 19-én a fáluban elkövetett vérengzésről nagyrészt a korabeli szemtanúk beszámolóiból, illetve az ő leszármazottaik visszaemlékezései alapján szerezhettek tudomást. Ezek a televízió- és rádióriportokban, illetve szociográfiai írásokban és interjúkban rögzített emlékek jelentik az események elsődleges forrását.¹ Nemrég előkerült egy írásos feljegyzés is, az 1919-ben 44 éves, helyi illetőségű Mikó Péter naplója, amelyből szerkesztve részleteket közölt az Erdélyi Napló című hetilap is. A vérfürdő szuggesztív leírása a naplóban még az események után kilencven évvel is megrázóan

* A forrástanulmány az OTKA támogatásával, a PD 72265. sz. projekt keretén belül készült.

¹ A teljesség igénye nélkül erre ld. pl.: *Beke György:* Citromfák Köröstárkányban. Forrás, 2000. 2. sz. 47–60. old.; *Gazda József:* Az Istennel még magyarul beszélgetünk. Magyar szórványok a Kárpát-medencében. Budapest, 2002. 317–321. old.